

- Горбань И.М., Давидович Л.И. (1992): Фенология весеннего прилета птиц в окрестности Нестерова Львовской области. - Сез. миграции птиц на территории Украины. Киев: Наук. думка. 250-255.
- Горбань И.М., Пограничний В.О., Бокотей А.А. (1989): Методичні рекомендації для картографування орнітофауни Львівської області. Ч. 2: Негоробині. Львів. 1-61.
- Дементьев Г.П. (1951): Отряд хищные птицы *Accipitres* или *Falconiformes*. - Птицы Сов. Союза. М.: Сов. наука. 1: 70-341.
- Зубаровський В.М. (1977): Фауна України. Київ: Наук. думка. 5 (2): 1-331.
- Лисачук Т., Прушинський М. (1999): Мінливість морфологічних параметрів кладок канюка звичайного *Buteo buteo* у різних біотопах. - Екологічні аспекти охорони птахів. Львів. 60-61.
- Мельничук В.А. (1966): Фенологічні дані про весняний приліт птахів в околиці Києва. - Екол. та історія хребетних тварин України. Київ: Наук. думка. 153-155.
- Мосейкин В. (2002): Хищные птицы и климат. - Мир птиц. 2: 24-25.
- Мосейкин В.Н. (2003): Воздействие глобального потепления на популяции хищных птиц. - Мат-лы IV конфер. по хищным птицам Сев. Евразии. Пенза. 14-17.
- Попов В.В. (2003): Хищные птицы как индикаторы глобального изменения климата. - Мат-лы IV конфер. по хищным птицам Сев. Евразии. Пенза. 17-19.
- Сомов Н.Н. (1897): Орнитологическая фауна Харьковской губернии. Харьков. 1-680.
- Степанян Л.С. (1990): Конспект орнитологической фауны СССР. М.: Наука. 1-727.
- Степанян Л.С. (2003): Конспект орнитологической фауны России и сопредельных территорий. М.: Академкнига. 1-807.
- Портенко Л.А. (1928): Очерк фауны птиц Подольской губернии. - Бюл. МОИП. Нов. сер. Отд. биол. 37 (1-2): 92-204.
- Прушинський М.С., Шидловський І.В. (1996): До прольоту звичайного канюка на заході України. - Мат-ли 2 конф. молодих орнітол. України. Чернівці. 151-154.
- Химин М.В., Горбань И.М. (1989): Каталог орнітофауни західних областей України. Орнітофауністичні спостереження за 1977–1988 р.р. Луцьк. 1: 1-101.
- Никифоров М.Е., Козулин А.В., Гричик В.В., Тищенко А.К. (1997): Птицы Беларуси на рубеже XXI века: Статус, численность, распространение. Минск. 1-187.
- Никифоров М.Е., Яминский Б.В., Шкляров Л.П. (1989): Птицы Белоруссии: Справочник-определитель гнезд и яиц. Минск. 1-479.
- Goebel H. (1879): Die Vögel des Kreises Uman, Gouvernement Kiew, mit besonderer Rücksicht auf ihre Zugverhältnisse und ihre Brutgeschäft. - Beitr. zur Kenntnis des Russischen Reiches. Petersburg. 2: 1-226.

В.П. Белик,
кафедра зоології,
Ростовський педуніверситет,
пер. Дніпровський, 116,
г. Ростов-на-Дону, 344065,
Россія (Russia).

Критика і бібліографія	Беркут	13	Вип. 2	2004	306
------------------------	--------	----	--------	------	-----

Janssen G., Hormann M., Rohde C. Der Schwarzstorch. Die Neue Brehm-Bücherei. 468. Westarp Wissenschaften, 2004. 414 S.

Вышло из печати новое издание монографии по черному аисту в серии NBB. По сравнению с предыдущим (Schröder, Burmeister, 1974, 1995), оно значительно объемнее и информативнее.

Книга состоит из 20 глав, широко охватывающих самые разные аспекты – от систематики и морфологии до мифологии. Как и в других подобных монографиях, детально проанализированы распространение, изме-

нения ареала и численности, экология, питание, поведение, миграции, межвидовые отношения, охрана и т. п.

Значительный интерес представляет менее “традиционная” глава, посвященная истории взаимоотношений черного аиста и человека. Отношение к нему людей изменялось в разные времена и у разных народов. Обожествление или мистический страх сменялись преследованием как “вредной” птицы.

Что приятно отметить, в книге цитируется довольно большое количество русско- и украиноязычной литературы, что в зарубежных капитальных сводках увидишь, увы, не часто.

В.Н. Грищенко

**Птахи України під охороною
Бернської конвенції /
За ред. Г.Г. Гаврися. Київ,
2003. 394 с.**

Не так часто в нашій країні з'являються довідкові видання з зоології хребетних, тому започаткування серії видань "Каталог фауни і флори Бернської конвенції" сприйняте фахівцями дуже позитивно, хоча окремі випуски серії не позбавлені певних недоліків. Зрештою, від помилок ніхто не застрахований. Головне, щоб вони не домінували у виданні. Випуски серії, які присвячені флорі, теріофауні, батрахо-герпетофауні, ентомології, були, безперечно, високонауковими і внесли значний елемент новизни у відповідні розділи науки.

На жаль, випуск "Птахи України під охороною Бернської конвенції", який продовжив згадану серію, справляє гнітюче враження. Помилки у ньому нема хіба що на обкладинці. Текст аж всипаний граматичними, стилістичними, орфографічними, науковими та іншими помилками. Після детального вичитування книги вдалося виявити близько 6,5 тисяч різних помилок, в середньому понад 16 на кожній сторінці.

Подивімось на титульну сторінку випуску. "*Випуск IV у серії видань "Каталог флори і фауни Бернської конвенції"*". Підкреслимо, що "Птахи України під охороною Бернської конвенції" є п'ятим, а не четвертим, випуском у цій серії видань. Номер "IV" стоїть на виданні "Безхребетні тварини України під охороною Бернської конвенції" (1999).

Далі зробимо аналіз деяких найбільш грубих помилок, виявлених у книзі.

Стор. 2. У анотації задекларовано, що: "... У виданні вміщена 184 експертна довідка ..." (речення наведене в оригінальному авторському написанні, як і всі наступні). Тут не тільки не узгоджені закінчення членів речення відповідно до числівника в якості підмета, але й неправильно вказана

кількість експертних оцінок, тобто описаних видів птахів. Їх в книзі лише 177.

Стор. 5. "... При розрахунках чисельності широкорозповсюджених синантропних видів, окрім відносної щільності, враховувались тип і чисельність населених пунктів, з подальшою екстраполяцією на всю територію країни. ...". Для чого екстраполювати чисельність птахів-синантропів на всю територію країни? Може краще середню щільність кожного синантропного виду екстраполювати лише на площу всіх населених пунктів?

"... Карти ареалів птахів Бернської конвенції в Україні ...". Серед видів птахів, що трапляються в Україні, нема жодного, ареал якого обмежується кордонами нашої держави. Коректніше говорити про карти поширення видів у межах України.

"... Більшість українських наукових назв птахів взяті відповідно до академічних видань: "Визначник птахів України" (Воїнствєнський, Кістяківський, 1952, 1962), ...". Годі й говорити, що у цьому реченні однина підмета "більшість" не узгоджується з множиною присудка "взяті". Зазначимо, по-перше, що процитована книга називається "Визначник птахів УРСР", по-друге, обидва рази вона видавалась видавництвом "Радянська школа", яке не було підпорядковане Академії наук УРСР. Крім того, на субтитулі цитованої книги нема вказівки, що її рекомендовано до друку вченою радою наукової академічної установи, тому формально, за теперішніми вимогами, її не можна називати академічним виданням. Втім, зовсім не варто було козиряти академічністю того чи іншого видання. Науковий рівень "Визначника птахів УРСР" загальновизнаний.

Стор. 8, 10. В описах обох видів гагар вказано: "... один з трьох видів роду у фауні України, ...". У "Контрольному списку ..." в кінці цієї книги для фауни України наведені 4 види роду *Gavia* – Гагара (стор. 381–382), що й відповідає дійсності.

Розбіжності у наведенні кількості видів

певного роду у фауні України в текстах нарисів і “Контрольному списку ...” трапляються досить часто: для всіх видів норців (стор. 12, 15, 17, 20), квака (*Nycticorax nycticorax*) (стор. 28), погонича (*Porzana porzana*) (стор. 70), малої курочки (*P. parva*) (стор. 72), курочки-крихітки (*P. pusilla*) (стор. 74), галстучника (*Charadrius hiaticula*) (стор. 79), мартина тонкодзьобого (*Larus genei*) (стор. 123), усіх видів кропив’янок (стор. 270, 272, 274, 276, 278) і кам’янок (стор. 304, 306, 309), чечевиці звичайної (*Carpodacus erythrinus*) (стор. 363), усіх видів вівсянок (стор. 371, 373, 375, 377).

Стор. 12. “*Норець малий ... Спорадично гніздиться майже по всій території, окрім гірських районів Криму і Карпат. ...*”. На карті ж, крім указаних районів, не заштрихована вся північно-східна частина країни, а також чи не весь Степовий Крим.

Розбіжність опису поширення виду в тексті та відображення його на карті теж належить до поширених вад цього видання. Це стосується перевізника (*Actitis hypoleucos*) (стор. 96), кричків світлокрилого (*Chlidonias leucopterus*) (стор. 128) і білощокого (*Ch. hybrida*) (стор. 130), сича хатнього (*Athene noctua*) (стор. 147), плиски білої (*Motacilla alba*) (стор. 225), цвіркуна (*Locustella naevia*) (стор. 247), кропив’янок рябогруді (*Sylvia nisoria*) (стор. 270), чорноголової (*S. atricapilla*) (стор. 272), садової (*S. borin*) (стор. 274), соловейків західного (*Luscinia megarhynchos*) (стор. 318) і східного (*L. luscinia*) (стор. 320).

Стор. 20. “*Норець сіроцокий ... Пташенята вилуплюються в липні; ...*”. Вилуплення у цього виду відбувається у травні – червні, у липні вилупляються пташенята у повторних кладках (Бучко та ін., 1995). До речі, вказану працю автор нарису наводить у списку використаної літератури.

Стор. 22. “*Буревісник малий ... Перелітний птах. ...*”. Далі в тексті дається пояснення, що вид здійснює далекі кочівлі і саме тоді з’являється в Україні. Отже він кочовий, а не перелітний.

Розбіжності короткого опису статусу виду і його деталізації в подальшому тексті,

теж не рідкість: дербник (*Falco columbarius*) (стор. 64), шилодзьобка (*Recurvirostra avosetta*) (стор. 87), плавунець плоскодзьобий (*Phalaropus fulicarius*) (стор. 99), плиска гірська (*Motacilla cinerea*) (стор. 223), волове очко (*Troglodytes troglodytes*) (стор. 239), вільшанка (*Erithacus rubecula*) (стор. 316), щиглик (*Carduelis carduelis*) (стор. 357), смеречник (*Pinicola enucleator*) (стор. 365).

Стор. 34. “*Чапля руда ... Гніздиться здебільшого колоніями до 40 і більше пар. ...*”. Такими значними колоніями птахи цього виду гніздяться лише в гирлах великих рік на півдні країни, а на водоймах в глибині суходолу – значно меншими, на північній межі поширення і окремими парами, про що, до речі, в тексті далі йдеться.

Стор. 36. “*Лелека білий ... Статевої зрілості досягає через 2 роки, ...*”. На наступній сторінці: “*... через 3–4 роки ..., коли молоді птахи досягають статевої зрілості*”.

Стор. 66. “*Кібчик*”. На карті поширення в якості гніздової території не заштриховане Полісся. А там кібчик хоча й нечисленний, але гніздиться. На Поліссі в сусідній Білорусі він теж гніздиться (Никифоров и др., 1997).

Стор. 87. “*Шилодзьобка*”. На карті поширення, швидше за все, показана область гніздування кулика-довгоного (*Himantopus himantopus*), оскільки вид, про який ідеться в нарисі, в глибині суходолу на гніздуванні майже не відмічається. На території Львівської області хоча й гніздиться кілька пар, але нерегулярно. Як постійне місце гніздування цю територію на карті не слід було позначати. Те саме стосується і гніздування виду на Донеччині, в долині Сіверського Дінця.

Стор. 90. “*Чорниш*”. Поширення виду на карті показане так, як його описував О.Б. Кістяківський (1957), але з того часу минуло майже 50 років. У тексті нарису йдеться про скорочення ареалу. То чому це не відображено на карті?

Стор. 91. “*... В Закарпатті є рідкісним гніздовим видом [чорниш] ...*”. На сьогодні

нема жодних підстав стверджувати це. Ніхто не знаходив на Закарпатті гнізда чи пташенят цього виду. У гніздовий період там трапляються переважно зграйки. Тому на карті рівнинне Закарпаття не слід було позначати як гніздову територію.

Стор. 93. *“Фіфі ... Сучасна гніздова чисельність виду в Україні становить, згідно, від одиничних пар до кількох десятків птахів. ...”*. Спочатку звернемо увагу на неологізм “згідно”, який, безумовно, є результатом перекладу з російського “предположительно”. За формальною логікою російське “предполагать” відповідає українському “здогадуватись”, але для української мови прямий переклад російського прислівника “предположительно” є неприйнятним. Його слід перекладати тільки прислівниками – “ймовірно”, “можливо”, “вірогідно” тощо. А оцінка чисельності виду на гніздуванні взагалі не витримує ніякої критики, оскільки робиться після того, як попередньо було сказано, що після знахідок у 1959 і 1962 рр. гнізд з кладками Н.І. Сребродольською на Волинському Поліссі: *“... Більше, до нашого часу, достовірних відомостей про мешкання цього кулика в Україні не існує. ...”*.

Не можна залишити поза увагою використання іменника “мешкання”, який походить від дієслова “мешкати”, в наведеному реченні стосовно тварини, зокрема птаха. Без сумніву, автор нарису складав його спочатку російською мовою, в якій іменник “обитание” дійсно використовується стосовно тварин. Потім автоматично воно перетворилося на українське “мешкання”. Але треба зважати на відмінності використання формально однакових за змістом слів у різних, тим більше близьких, мовах. У контексті російської мови справді “животные обитают в природе”, а от “человек живет в городах (селах)”, але ж ніяк не “обитают”. В українській мові навпаки: людина мешкає в населених пунктах, а тварини – живуть, існують, оселяються, перебувають, поширені, гніздяться (для птахів) у природі. Різні дієслова і похідні від них іменники вживаються в залежності від змісту конк-

ретного речення. В зазначеному випадку краще вжити іменник “гніздування”.

Стор. 103. *“Кулик-горобець”*. Судячи з характеру заливки карти, можна зробити висновок, що цей вид гніздиться по всій Україні. Те саме стосується і деяких інших видів побережників (стор. 107, 110).

Взагалі, слід сказати, що в рецензованій роботі зовсім не продумане відображення на картах особливостей перебування різних видів на території України. В нарисі про ще один пролітний вид (стор. 212), а також у нарисах про всі види, які не належать до гніздових, а є зимуючими (стор. 58, 64, 199, 201, 203, 135, 361, 279), заливка на картах поширення така ж, як і на картах для гніздових видів. Це значно погіршує сприйняття матеріалу, не дивлячись на подробиці, вказані в тексті.

Стор. 123. *“Мартин тонкодзьобий ... зимуючий птах. ...”*. На зимівлі реєструють лише окремі особини цього виду і не щороку, як і у малого (*Larus minutus*) та середземноморського (*L. melanocephalus*) мартинів (Зимние учеты птиц..., 1998, 1999, 2001). Для двох останніх видів не вказується, що вони зимуючі. То навіщо це писати у нарисі про тонкодзьобого мартина?

Стор. 148. *“Сич хатний ... Невідома ... точне систематичне положення на південно-східній межі ареалу. ...”*. По-перше, знову кульгає правопис. У цьому випадку прикметник “відомий” пишеться окремо від частки “не”, оскільки в реченні висловлене заперечення. По-друге, зі змісту речення випливає, що автор нарису хотів би знати систематичне положення особин виду, мабуть підвидову належність, на південно-східній межі ареалу. Але навіщо потрібні такі подробиці, коли, по-третє, в нарисі сказано, що вся територія України входить в ареал виду?

Стор. 155. *“Серпокрилець білочеревий ... Оселяється колоніями в щілинах та порожнинах скель, яйл ...”*. “Яйла – название платообразных летних горных пастбищ в Крыму” (Советский энциклопедический словарь, 1990). Може, автор хотів сказати, що цей серпокрилець гніздиться в скелях

біля яйл, оскільки у рівнинній місцевості, такий як плато, ділянок для гніздування цього виду просто не може бути.

Стор. 157. “Сиворакиша ... є рідкісним або зниклим птахом в більшості регіонів. ...”. Хоча на карті поширення виду стоять знаки запитання (дуже невиразні) на великій частині території країни, все ж вона заштрихована повністю. В той же час у нарисі про совку (*Otus scops*) (стор. 145), у якої з сиворакишою подібний характер поширення в Україні, там, де стоять знаки запитання, територія не заштрихована.

Стор. 160. “Рибалочка звичайний ... спостерігається збільшення чисельності популяції у зв’язку з поступовим розселенням виду. ...”. Навряд чи розселення виду обумовлює зростання його чисельності, як виходить з логіки наведеного речення. Швидше навпаки, збільшення чисельності може спричиняти розселення, а в деяких випадках ці процеси можуть відбуватися в протифазі, наприклад у білого лелеки (*Ciconia ciconia*) (Грищенко, 1996).

Подібне порушення причинно-наслідкового зв’язку бачимо і в нарисах про звичайну бджолоїдку (*Merops apiaster*) (стор. 162) та сирийського дятла (*Dendrocopos syriacus*) (стор. 177).

“... Невідома... південно-східні кордони ареалу [рибалочки]. ...”. Зауважимо, що південно-східна межа ареалу виду знаходиться поза Україною, територія якої, як вказано в нарисі, цілком входить в ареал. Стосовно лексики речення знову підкреслимо, що частка “не” пишеться окремо від прикметника “відомий”, а для окреслення ареалу слід вживати слово “межа”, яким характеризується як чіткий, так і нечіткий розподіл територій, і аж ніяк не слово “кордон”, яким позначається точно визначена лінія розподілу. Зрозуміло, що ареали птахів мають нечіткі обриси.

Стор. 162. “Бджолоїдка звичайна ... Зараз птахи просунулись до південних районів Росії ...”. Які райони Росії автор нарису вважає південними? Схоже, він сплутав їх із західними, бо ще у 1896 р. М.О. Менз-

бір писав, що цей вид звичайний на Кавказі, тобто у південних районах Росії.

Стор. 167. “Дятел зелений”. На карті до гніздового ареалу виду не включене Поділля, де вид є хоча і нечисленним, та все ж гніздовим (Матвєєв, 2003).

Стор. 170. “Дятел сивий ... Для дупла вибирає переважно тверді породи дерев (осика, дуб) ...”. Осика належить до м’яких порід дерев. У М.А. Воїнственського та О.Б. Кістяківського (1962) сказано: “Гнізда мостить у дуплах, які видовбує в стовбурах м’яких порід дерев (у тополях, вербах, осиках тощо)”.

Стор. 183. “Дятел малий ... В Карпатах (Закарпатська рівнина і Подільське плато) рідкісний. ...”. Як кажуть, коментарі зайві. Карпати – гірська система, до якої не належать ні Закарпатська рівнина, ні Подільське плато.

Стор. 207. “Щеврик польовий ... В лісостеповій та степовій зонах нечисленний або рідкісний. ...”. За М.А. Воїнствєнським (1984), це звичайний птах степової зони, а от у лісостеповій і лісовій зонах він дійсно рідкісний.

Стор. 208. “... В Карпатах [польовий щеврик] очевидно зник після 50-х років ХХ ст. ...”. Оскільки для цього виду гніздування в горах не характерне, то в Карпатах він ніколи і не гніздився. Знахідки, про які згадує Ф.Й. Страутман (1954), стосуються прилеглих до Карпат Закарпатської рівнини та Прикарпаття.

Стор. 214. “Щеврик гірський ... Для виду відмічені лише вертикальні кочівлі, але для європейської популяції характерні часткові міграції. ...”. Якщо європейська популяція входить до складу виду, що безперечно, то перша частина речення заперечує другу. Оскільки цей вид в Україні не зимує, то цілком очевидно, що він перелітний, а не кочовий.

Стор. 216. “Плиска жовта ... Відомі випадки зимівлі в населених пунктах”. Існує лише одна публікація, де говориться про такий випадок (Фесенко, Архипов, 1996), яка, до речі, не наведена у списку викорис-

таної літератури. Зимівля жовтої пліски це курйозний випадок, про який не слід згадувати в довідковому виданні.

Стор. 221. “Пліска жовтоголова ... Гніздиться колоніями мінімум 2–5 пар. ...”. На межі ареалу гніздиться, переважно, окремими парами (Клестов, Гаврись, 1991; Архипов, Фесенко, 2004).

Стор. 225. “Пліска біла ... гніздо повинне завжди бути прикрите зверху, в зв’язку з чим для виду характерними є риси синантропізації. ...”. Далі: “... Гнізда дуже різноманітні, від ямки в землі ...”. Зрештою, до протиріч у цій роботі ми вже звикли. Цікавіше було б почути пояснення про зв’язок між “дахом” гнізда і процесами синантропізації птахів. Виходячи з цієї тези волове очко і усі види вівчариків повинні вважатись видами-синантропами, оскільки вони мостять гнізда-кулі, тобто з “дахом”.

Стор. 229. “Сорокопуд чорнолобий ... Оселяється в лісових насадженнях різного типу, ... в околицях або межах населених пунктів. ...”. Це не лісовий вид, а тим більше не синантропний. Для гніздування обирає відкриті простори з окремими деревами (Воїнственський, Кістяківський, 1962), узлісся, сади, лісосмуги (Страутман, 19636).

Стор. 233. “Горіхівка ... Після закінчення гніздового сезону може здійснювати далекі кочівлі по всій території республіки. ...”. Птахи, що гніздяться в Україні, цього ніколи не роблять. Для карпатської популяції, яка належить до номінативного підвиду (*Nucifraga caryocatactes caryocatactes*), характерні лише вертикальні міграції в межах Карпат (Гузій, 1987). На решті території України під час інвазій трапляються лише птахи сибірського підвиду (*N. s. macrorhynchos*) (Полуда та ін., 1982).

Стор. 235. “Омелях ... Гніздовий ареал охоплює Російську Федерацію, Фінляндію, Швецію та Норвегію. ...”. Ареал охоплює далеко не всю Фінляндію, Швецію та Норвегію, і аж ніяк не всю Російську Федерацію – лише її північ.

Стор. 237. “Пронурок”. Ця назва фігурує лише в заголовку нарису. Далі в тексті

вид тричі названий оляпкою, причому без будь-яких пояснень причин такої варіації.

Стор. 241. “Тинівка лісова”. На карті поширення виду гніздування вказане лише у горах. Але на заході України цей вид гніздиться на більшій частині Львівщини та по всій Волинській області (Гузій, 1997, 2001).

Стор. 247. “Цвіркун ... Зимовий період птахи проводять у Північній Африці – південніше та північніше Сахари. ...”. Це не перший ляпсус в означенні географії території у рецензованій роботі. Слід було написати “у північній частині Африки”, оскільки території, які лежать на південь від Сахари, належать до Тропічної Африки.

Стор. 253. “Очеретянка лучна ... Родина Славкові ...”. В решті нарисів про види роду *Acrocephalus* – Очеретянка (стор. 251, 255, 257, 259, 261, 264) вказано, що вони належать до родини *Sylviidae* – Кропив’янкові.

Стор. 264. “Очеретянка велика ... Ці очеретянки мають тільки один гніздовий цикл. ...”. Навіть у Псковській області Росії у значної частини пар великої очеретянки є дві повноцінні кладки протягом сезону розмноження (Федоров, 1988), а тим більше в Україні (Надточий, Кушнарєв, 1994; Архипов, Фесенко, 2004).

Стор. 276. “Кропив’янка сіра”. У тексті нарису цей вид названий сірою славкою, хоча довідкове видання має містити уніфіковану назву виду.

Стор. 280. “Вівчарик весняний”. На карті майже вся лісостепова смуга не входить до гніздового ареалу виду, але він там гніздиться (Матвєєв, 2003).

Стор. 286. “Вівчарик зелений”. На карті все Полісся позначене як місце гніздування виду. Проте в Україні цей вид відомий на гніздуванні лише на Сумщині та півночі Харківщини (Кныш, 1982; Надточий, 1999; Фесенко, Бокотей, 2002а). У Білорусі південна межа ареалу виду проходить у північно-східній її частині (Никифоров і др., 1997). В Україні він не належить до гніздових птахів Західного і Центрального Полісся. Хоча самців, що співали, реєстрували в Рівненській області (Давиденко та ін.,

1998), це не є безперечним доказом гніздування виду, оскільки для нього характерна значна кількість холостих самців (Симкин, 1990), які можуть з'являтися поза гніздовим ареалом. Навіть якщо припустити існування окремих осередків гніздування виду на Поліссі, однак суцільно всю територію цього регіону в ареал виду вводити не можна.

Стор. 311. “Кам’янка попеляста. ... Невідомий сучасний стан виду на Україні ...”. Про що ж тоді йдеться в нарисі? Частка “не” пишеться окремо.

Стор. 313. “Горихвістка звичайна ... наявністю білого дзеркальця на крилі”. Білувата пляма на складеному крилі птаха, про яку згадується в нарисі, аж ніяк не “дзеркальце”! Цю пляму утворюють вузькі світлі облямівки пер, і на розгорнутому крилі вона зникає. “Дзеркальцем” може вважатись чітка кольорова смуга, яка добре помітна на розгорнутому крилі, і утворюється яскраво забарвленою зовнішньою частиною опахал другорядних махових пер. Тобто звичайна горихвістка “дзеркальця” на крилі не має.

Стор. 319. “Соловейко західний ... В Україні, ймовірно, гніздиться не більше 10–20 тис. пар. ...”. Цікаво, звідки взяли ці цифри при так обмеженому ареалі і при тому, що в тексті говориться про зменшення чисельності виду останнім часом? У праці А.І. Гузія (1996), яка наведена у списку використаної літератури, західний соловейко для Розточчя, що зазначене на карті в якості гніздової території, згадується як дуже рідкісний. За даними Л.А. Потіша (в друці), вид заселяє лише південну частину Закарпатської рівнини. Ще у 1983 р. Ю.В. Костін писав про тенденцію різкого зниження чисельності виду в Кримський горах. І хоча в останній час ситуація в Криму могла змінитися, все ж не надто кардинально. То ж звідки ці 10–20 тис. пар?

У списку цитованої літератури наведена праця М.Д. Матвєєва (1999), хоча у ній взагалі немає згадки про цей вид.

Стор. 322. “Синьошийка ... представлений одним з 7 підвидів *L. s. cyanecula*. ...”.

Якщо за основу взята систематика Л.С. Степаняна (1990), то цей автор вказує, що на території України гніздиться два підвиди – *Luscinia svecica cyanecula* від західного кордону до Полтавської області, а далі на схід *L. s. volgae*. А ще у періоди міграції через Україну летить і номінативний підвид *L. s. svecica*.

Стор. 335. “Синиця чубата”. Цей вид тісно пов’язаний з хвойними лісами, яких на Поділлі майже нема (Страутман, 1963б). Тому не слід було на карті заштриховувати цю територію як таку, що входить до гніздового ареалу виду.

Стор. 337. “Синиця чорна”. Гніздиться майже на всій території лісостепової смуги (Гузій, 1996; Матвєєв, 2003; Гаврилюк, 2004), що не відображено на карті.

Стор. 352. “В’юрок канарковий ... Сучасна чисельність української популяції точно невідома, згодом вона знаходиться у межах 200–250 тис. пар. ...”. Враховуючи, що вид заселяє тільки третину території України, така чисельність є завищеною. Невже щільність цього виду така ж, як і близьких до нього за ступенем синантропізації білої плиски і чорної горихвістки (*Phoenicurus ochruros*)? Безперечно ні. До гніздових біотопів він значно вимогливіший.

Стор. 355. “Чиж ... Гніздовий період триває у квітні – травні. ...”. У чижа в Україні є дві кладки протягом сезону розмноження (Воїнственський, 1984). У квітні – травні триває перший цикл гніздування, а в червні – липні буває другий.

Стор. 356. На підставі поодинокого випадку гніздування чижа у Харкові на карті в якості гніздової території заштрихована велика пляма навколо цього міста, чого не слід було робити.

Стор. 359. “Коноплянка ... Часто гніздиться невеликими колоніями від 3 до 10 пар”. Коноплянка ніколи не належала до колоніальних видів. У придатних місцевостях вона гніздиться ущільнено, але аж ніяк не колоніально. “Колонія – група совместно живущих особей одного вида ... привлекающих от проживания в тесном контакте какую-либо выгоду от совместного

питання, ... коллективной защиты от хищников” (Реймерс, 1991). З наведених ознак колонії при ущільненому гніздуванні коноплянки нічого подібного не спостерігається.

Стор. 369. “*Костогриз ... Гніздовий період триває у квітні – травні. ...*”. І в червні теж, бо навіть автор нарису далі пише, що іноді бувають другі кладки.

“... кісткових дерев і куців. ...”. Вираз “кісткових дерев” означає, що дерева зроблені з кістки. Втім далі написано: “... можуть заподіювати певну шкоду насадженням кісточкових порід”.

Це лише найбільш кричущі недолугості в текстах нарисів. Особливої уваги заслуговує наведений в кінці видання “Контрольний список орнітофауни України”.

Насамперед, чому “контрольний”? Що завдяки цьому списку можна проконтролювати? У фауні України на час виходу у світ рецензованої роботи було 416 видів птахів (Фесенко, Бокотей, 2002а, 2002б), сьогодні вже 420 (Фесенко, Бокотей, у друці). У списку в довіднику – лише 394 види. Отже, склад орнітофауни країни за ним не проконтролюєш. Очевидно, назва списку скопійована з англійського “checklist”. Але “чекліст” передбачає повний список фауни чи флори регіону.

“... У списку не згадуються види, для яких не існує достовірного підтвердження їх зустрічі в межах України”. На жаль, редактор не деталізує, що можна вважати достовірним підтвердженням присутності виду, тому трактує цю тезу довільно. Наприклад, зустрічі гірської гуски (*Eulabeia indica*) (Архипов, 1966), морського побережника (*Calidris maritima*) (Костин, 1983), пустельної кропив’янки (*Sylvia nana*) (Frank, 1950; Абакумов, Цвельх, 1994), жовточеревого вівчарика (*Phylloscopus nitidus*) (Костин, 1983; Аппак, 2001), синього скеляра (*Monticola solitarius*) (Страутман, 1963) і білогузі кам’янки (*Oenanthe leucura*) (Іванов, 1976), що наведені у списку, не підкріплені ані тушками у музейних фондах, ані фотографіями, а лише публікаціями і авторитетом спостережників. Натомість не згадуються види, про які теж є пуб-

лікації, частково тих самих авторів: морська качурка (*Hydrobates pelagicus*) (Костин, 1983), велика чечевиця (*Carpodacus rubicilla*) (Костин, 1983; Аппак, 2001), буревісник полярний (*Fulmarus glacialis*) (Бучко, 1996), буревісник середземноморський (*Calonectris diomedea*) (Грищенко, 1992) тощо. До списку не внесений папуга Крамера (*Psittacula krameri*), якого спостерігали неодноразово, і тушка одного з птахів знаходиться в ННПМ (Горбань, 1999; Тараненко, 2000; Пекло, 2003), а також лісовий вівчарик (*Phylloscopus inornatus*), здобутий біля Молочного лиману (Полуда і др., 2004). Останнє дивно ще більше, оскільки А.М. Полуда є співавтором книги, яка рецензується, і дозволив як автор спостереження навести лісового вівчарика у визначнику “Птахи фауни України” (Фесенко, Бокотей, 2002а).

Редактор стверджує, що за основу при обранні українських назв птахів взяті назви з академічних видань, опублікованих у період з 1952 по 1991 рр. Цікаво, звідки тоді взяті українські назви понад 20 видів, що з’явилися у фауні України після 1991 р.? Більшість публікацій про знахідки цих видів в Україні російськомовна. З питання української орнітологічної номенклатури є спеціальні публікації (Фесенко, Бокотей, 2000а, 2000б, 2000в) і, зауважимо, теж академічні, оскільки після належного рецензування вони рекомендовані до друку установою НАН України.

У цитованих джерелах, з яких ніби-то взяті назви, нема таких українських назв, як “бородач”, “султанка”, “білохвоста чайка”, “скеляр”. Перша з них введена в українську мову у визначнику І.В. Марисової, В.С. Талпоша “Птахи України” (1984), а три інші вперше наведені у пізнішому виданні (Фесенко, Бокотей, 2000а).

Назва “гаїчка-пухляк” вперше вжита для виду *Parus montanus* з детальним поясненням такого нововведення у “Анотованому списку ...” (Фесенко, Бокотей, 2000а). Очевидно, редактору відома ця праця, і саме пояснення переконало його, а от першоджерело він чомусь не цитує. Те саме сто-

сується і назви “чайка шпорова”, вперше вжитої з детальним обґрунтуванням в “Анотованому списку ...”, яка в цитованих редактором джерелах наводиться у формі “чайка шпорцева”.

Назви “тювик європейський” серед цитованих у довіднику україномовних праць нема взагалі. Звідки вона взята, можна тільки здогадуватись: скоріше за все, з російської мови у використаного редактором Л.С. Степаняна (1990). В такому разі редактору слід було відверто написати, що це його переклад з російської, а не вводити читача в оману посиланням на україномовні джерела. Нема у цитованій літературі і назв “чорноволик” та “червоноволик”, натомість є “чорнозобик” і “червонозобик” (Кістяківський, 1957; Воїнственський, Кістяківський, 1952, 1962). Назви “чорноволик” і “червоноволик” вперше наведені М.А. Воїнственським (1984), але його працю редактор не цитує, очевидно, через її “неакадемічність”, хоча вона вийшла у тому ж видавництві, що й “Визначник птахів УРСР”.

Якби автор списку дотримувався цитованих першоджерел, як він запевняє, то мав би використати назви “кроншнеп малий” і “хохотун чорноголовий”. Проте він замінив ці назви на “кроншнеп тонкодзьобий” і “реготун чорноголовий”, не вважаючи за потрібне зробити бодай якимось поясненням.

Видової назви “рибалочка звичайний” в українській орнітологічній літературі ніколи не було. У джерелах, на які посилається автор, цей вид називається “рибалочка голуба”. Найвірогідніше, укладач списку знову зробив простий переклад з російської за Л.С. Степаняном (1990). Але це ніщо інше, як вигадання нових назв для видів, назви яких в мові вже давно усталились. Волюнтаристська синонімізація назв птахів не покращує, а, навпаки, погіршує функціонування орнітологічної номенклатури.

Назви “пронурок”, яка використовується у довіднику, нема у М.А. Воїнственського та О.Б. Кістяківського (1952, 1962), на яких редактор посилається, як на джерело українських назв. Отже він її або вигадав

без пояснень, або взяв з якогось усного повідомлення без посилання на автора, або запозичив з друкованого джерела і теж без відповідного посилання. Така назва наводиться лише у М.В. Шарлеманя (1927, 1938), а також у Г.В. Фесенка і А.А. Бокотея (2000а, 2000б, 2000в). На стор. 381 редактор заявляє, що у М.В. Шарлеманя він взяв тільки назву “кам’янка попеляста”.

Стосовно виду *Larus genei* редактор вказує, що для нього використана назва “мартин тонкодзьобий”, яка, як синонім, наведена Т.Б. Ардамацькою у монографії “Колониальніе гидрофильные птицы юга Украины” (1988). Проте, як видно з назви монографії, вона написана російською мовою, а значить українських назв птахів у ній нема. Пояснення доцільності вживання такої української назви вперше зроблене у “Анотованому списку ...” (Фесенко, Бокотей, 2000а).

Тепер трохи власне про роботу редактора рецензованого видання, який, схоже, одночасно був і коректором, оскільки прізвище коректора на відповідній сторінці не вказане. Судячи з результату, робота редактора полягала лише у збиранні й укладанні матеріалу в систематичному порядку. А вади редагування і корегування такі:

- у тексті книги вжиті понад 100 зайвих ком;
- натомість не поставлені, де необхідно, близько 250 ком;
- не уніфіковані назви однакових рубрик у різних нарисах;
- у 16 латинських назвах птахів допущені помилки (*aeroginosus* – стор. 52, *Chilidonias* – стор. 129, *Dendrocopus* – стор. 175, 177, 179, 181, 183, *isabeleina* – стор. 309 тощо);
- синоніміка в латинських назвах наводиться безграмотно (стор. 95, 97, 133, 193 тощо);
- у таксономічній характеристиці багатьох видів відсутні дані про наявність підвидів (стор. 36, 42, 44 тощо), латинські назви номінативних підвидів теж слід було наводити (стор. 17, 28, 32, 34 тощо);
- для позначення поширення видів на

гніздуванні на картах використовується 5 різновидів штриховки;

– легенди до карт у більшості випадків неможливо прочитати;

– таблицю, якщо вона в тексті одна – не слід нумерувати.

Цей перелік можна продовжувати довго. Висновок лише один – робота редактора зовсім не помітна.

Стосовно мови книги слід сказати, що вона аж ніяк не українська. Це суржик: наприклад, *“розселяючийся вид”* (стор. 97, 309), *“галявно-узлісський комплекс”* (стор. 271), *“галявно-узлісський комплекс”* (стор. 275), *“на пустошах”* (стор. 301), *“Валерійовна”* (стор. 395), тоді як правильно – вид, що розселяється, галявно-узлісний комплекс, на пустирях (укр. “пустощі” = рос. “баловство”), Валеріївна. Такі серйозні видання повинні вивірятися професійними коректорами.

Кілька думок на завершення. При підготовці цієї критичної рецензії у мене не було наміру образити авторів нарисів, оскільки тих, кого добре знаю, вважаю високопрофесійними орнітологами. Завданням було лише вказати на недоліки роботи. Все ж не можна не сказати про кроки, які слід було зробити, щоб рецензована робота була справді академічною.

Довідник має бути гранично стислим і дуже точним у поданні матеріалу. Саме точності цьому виданню бракує найбільше. Навіть в одному нарисі часто можна знайти зовсім протилежні твердження. За це в першу чергу відповідає редактор.

Уникнути більшості вад можна було дуже легко, насамперед залучивши до роботи над книгою фахівців з усіх регіонів України. Таким чином на картах та в описах поширення видів можна було позбутися кричущих помилок.

Зовсім не гідно науковця прикриватися так званою академічністю тих чи інших видань і нехтувати рештою робіт видатних попередників, що стали віхами у розвитку орнітології в Україні, а саме М.В. Шарлеманя (1927, 1938), М.А. Воїнственського

(1984), І.В. Марисової та В.С. Талпоша (1984).

Не годиться зверхньо ставитися й до праць тих колег, які не надто переймаються науковою кар’єрою або є орнітологами-аматорами. Часто вони є фахівцями високого рівня, а їхні праці бувають кращими, ніж у деяких високоповажних науковців.

Форма представлення цитованої літератури в рецензованій книзі просто вражає. Подібне невігластво в цьому питанні важко було навіть уявити. Одні й ті самі джерела у різних нарисах подаються у трьох або чотирьох варіантах. Згадаймо, що це академічне видання, та ще й довідкове. До того ж, цитуються переважно давні літературні джерела. І хоча в Україні за останні десятиліття майже нема фауністичних узагальнень навіть по регіонах, все ж кількість фауністичних статей достатньо велика. Слід було лише докласти зусиль для їх збирання і опрацювання.

У рецензованій роботі відверто ігнорується виданий у 2002 р. визначник “Птахи фауни України”. Ця наукова праця могла б стати надійним підґрунтям для підготовки якісного видання “Птахи України під охороною Бернської конвенції”. Найбільше дивує те, що один з авторів випуску “Птахи України ...” є також автором визначника. До речі, посилання на визначник є виключно у його нарисах. Невже решта авторів нарисів довідника не знають про існування визначника? Саме у визначнику вперше для України були наведені карти поширення усіх гніздових і зимуючих видів птахів. Як уже згадувалось, вони були вивірені багатьма фахівцями.

Загалом враження від прорецензованого видання гнітюче. Левова частка відповідальності за це лежить на редакторі.

Тим, хто фінансував видання збірника, аби не викидати гроші на вітер, можна лише порадити обирати редакторами осіб, які вміють фахово редагувати наукові праці. Найприкметніше, що такі фахівці є й серед авторського колективу цього довідника.